

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Одеський державний аграрний університет

Факультет ветеринарної медицини

Кафедра нормальної і патологічної морфології та судової ветеринарії

Державний біотехнологічний університет (м. Харків)

Збірник матеріалів

Всеукраїнської науково-практичної конференції
науково-педагогічних працівників та молодих науковців

**«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ:
РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»**

м. Одеса, 23 – 24 травня 2024 року

УДК 636:619:616

Актуальні питання судово-ветеринарної експертизи: реалії та перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Одеса, 23–24 травня. 2024 р. Одеса, 2024. 159 с.

Рекомендовано до друку вченою радою Одеського державного аграрного університету (протокол №   від   ).

Матеріали подано у авторській редакції. Автори несуть відповідальність за достовірність викладених наукових фактів

Відповідальний за випуск – канд. вет. наук Запека І.Є.

© ОДАУ Україна, 2024

гіпотеза, за результатами обчислень за тестами Шапіро-Уїлка, Левене та Манна-Уїтні, підтверджується. Тому на основі цих даних можна створювати еталонні значення для тварин даного віку та виду.

Висновки.

Таким чином, застосування методів статистичної обробки даних дозволяє адекватно оцінити та верифікувати кількісні показники, отримані при встановленні терміну давності настання смерті в тварин. Обробка за допомогою ряду статистичних тестів дозволяє підтверджувати чи заперечувати початкові припущення й вирішити питання про можливість використання експериментальних даних, що корелюють з часом настання смерті, для побудови еталонних значень кількісних показників, що корелюють із часом настання смерті.

Список використаних джерел

1. Doukas, D. (2022). Non-accidental injuries in dogs and cats: review of post-mortem forensic evaluations and the social significance of small animal practice. *Journal of the Hellenic Veterinary Medical Society*, 73(1), 3543-3552. doi: 10.12681/jhvms.23296.
2. Emerson, R.W. (2022). ANOVA Assumptions. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 116(4). doi: 10.1177/0145482X2211241.
3. Francis, Gr., & Jakicic, V. (2022). Equivalent statistics for a one-sample t-test. *Behavior Research Methods*, 55, 77-84.
4. González-Estrada El., Villaseñor J.A., & Acosta-Pech R. (2022). Shapiro-Wilk test for multivariate skew-normality. *Computational Statistics*, 37, 1985-2001.
5. Novak, S.Y. (2022). On the T-test. *Statistics & Probability Letters*, 189, 109562.
6. Real statistics using Excel (n.d.). Retrieved from <https://real-statistics.com>

ХАРКІВСЬКА НАУКОВА СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНА ШКОЛА: ВИТОКИ, СТАНОВЛЕННЯ, НОВІТНІ ДОСЯГНЕННЯ

Іван ЯЦЕНКО, д. вет. н., професор

Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф.

М. С. Бокаріуса» м. Харків, Україна

Судова експертиза є одним з пріоритетів захисту прав і свобод громадян, адже для правосуддя висновок судового експерта є доказом на рівні із показами, речовими доказами та документами під час розкриття правопорушень, а також для їх превенції [1]. Саме судова експертиза є науково-обґрунтованою та надійною формою використання спеціальних знань у судочинстві. Вона впливає на підвищення доказової сили фактичних даних та з'ясуванню об'єктивної істини в межах провадження [2, 3]. Від своєчасного і повного використання спеціальних знань, залежить ефективність обґрунтованого і об'єктивного ухвалення процесуальних рішень правоохоронними органами та судом [5].

У 2019 року в системі судово-експертних установ України започатковано новий різновид судової експертизи – судово-ветеринарну експертизу. Основними об'єктами її дослідження є живі тварини, а також трупи тварин з травмами різного генезу, дефекти надання ветеринарної допомоги та організації ветеринарно-санітарних заходів. Ця експертиза призначається правоохоронними органами під час досудового розслідування правопорушень проти життя і здоров'я тварин, зокрема, за жорстокого поводження з

тваринами, незаконного полювання, незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, порушення ветеринарних правил тощо [6].

Суб'єктами проведення судово-ветеринарного дослідження є атестовані судові експерти – лікарі ветеринарної медицини.

Передумови започаткування судово-ветеринарної експертизи в Україні на державному рівні створювались послідовно, починаючи від ранніх стадій суспільного розвитку. Для вирішення суперечок, що виникали поміж власниками тварин, у більш цивілізованих народів світу в різні часи існували правові норми з цих питань, зокрема, викладені в книгах Старого Заповіту, судових законах (едиктах) про торгівлю свійськими тваринами, «Римському цивільному праві» Імператора Юстиніана. Наголошуємо, що всі суперечливі випадки, які виникали щодо тварин, вирішували судді, адже такої галузі знань як ветеринарії на той час ще не існувало. Тому для роз'яснення окремих аспектів предмета суперечок щодо тварин судді запрошували ковалів, конюхів, м'ясників, пастухів, чабанів та інших фахівців. Цих З'ясування суперечок та вирішення претензій здійснювалось емпірично й суб'єктивно, тому у більшості випадків рішення суддів були хибними й необґрунтованими, оскільки останні не володіли спеціальними знаннями з ветеринарної медицини.

Безумовно, від античного періоду і до XVI століття гуманна та ветеринарна медицина розвивались як єдина сфера діяльності. Наукова судова ветеринарія бере свій початок з 1864 року. Питання про надання ветеринарним лікарям обов'язків судово-ветеринарних експертів регламентовані в циркулярі Медичного департаменту внутрішніх справ від 4 серпня 1875 року за № 1784, до якого на той час належав і Ветеринарний комітет.

У новостворених вищих навчальних ветеринарних закладах судово-ветеринарна медицина була однією з провідних фахових дисциплін, яку викладали відомі вчені, зокрема: у Харківському ветеринарному інституті лекції із судової ветеринарії читав професор М. І. Петропавловський. Професор Харківського ветеринарного інституту Ф. Т. Попов у 1895 році видав перший посібник із судово-ветеринарної медицини, а в 1907 році він видрукував «Короткий курс судової ветеринарії для студентів і лікарів», у якому писав: «У жодній галузі сільського господарства немає такої кількості фальсифікацій, обманів і шахрайства, як у тваринництві».

У 1951 року вперше видано підручник «Основи судової ветеринарної експертизи» (автори: професори В. З. Черняк, М. А. Добін та П. І. Кокурічев), нова редакція якого надрукована 1977 року (автори: П. І. Кокурічев і М. А. Добіна). Цього ж року в Україні здійснено друге видання книги «Судово-ветеринарне акушерство» (автор: доцент Ф. Я. Сизоненко), а в 1986 року вдруге видано книгу доцента Харківського зооветеринарного інституту В. П. Образцова «Судово-ветеринарна експертиза». В Казанському ветеринарному інституті опубліковано посібник з судово-ветеринарної експертизи м'яса диких тварин (автори: професори В. В. Власенко та В. П. Фролов).

Із 1981 року на деяких ветеринарних факультетах викладали самостійний курс судово-ветеринарної експертизи: в Алма-Аті (професор М. Ф. Шуклін), у Вітебську (професор М. С. Жаров), у Харкові (доцент В. П. Образцов, А. М. Труш). Проте з 1990 року у закладах вищої освіти факультетів ветеринарної медицини України самостійний курс судово-ветеринарної експертизи не викладали. Нині його введено для підготовки фахівців за освітнім рівнем «Магістр» у закладах вищої освіти України. Зауважимо, що питання судово-ветеринарної експертизи харчових продуктів у Харківській державній зооветеринарній академії досліджував доцент А. М. Труш.

Особливе місце в процесі новітнього розвитку та становлення судово-ветеринарної медицини належить вченим Харківської наукової судово-ветеринарної школи, у якій сформувалася плеяда вчених судово-ветеринарних експертів. Так, у 2009 року І. В.

Яценко захистив докторську дисертацію на тему: «Структурні параметри скелета ссавців як об'єкти судово-ветеринарної експертизи при визначенні видової належності біологічного матеріалу», а в 2010 році в Харківській державній зооветеринарній академії в створено кафедру ветеринарно-санітарної експертизи та судової ветеринарної медицини (завідувач – професор І. В. Яценко). Науковою тематикою кафедри були: «Морфологічні параметри організму тварин як об'єкти судово-ветеринарної експертизи» та «Теоретико-правові засади судово-ветеринарної експертизи тварин з ознаками жорстокого поводження з ними».

Харківською науковою судово-ветеринарною школою ведеться активна робота із підготовки кадрів вищої кваліфікації, захищено кандидатські дисертації: «Морфологічні параметри кісток п'ястка та пальців кисті при визначенні віку великої рогатої худоби» (В. В. Кам'янський, 2011), «Морфологічні особливості кісток плесна і пальців тазової кінцівки як критерії визначення віку великої рогатої худоби молочного напрямку продуктивності» (М. М. Бондаревський, 2012), «Судово-ветеринарні критерії визначення віку і статі великої рогатої худоби молочного напрямку продуктивності за морфологічними особливостями носомозкового відділу черепа» (Карем Р. С. Абузнайд, 2016). Нині аспіранти виконують нові дисертаційні роботи: «Судово-ветеринарне визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини» (О. І. Парилівський), «Судово-ветеринарна експертиза трупів тварин за їх різних станів та залежно від категорії, роду і виду смерті» (Р. Г. Казанцев), «Судово-ветеринарна діагностика та оцінка тілесних ушкоджень собак та котів, заподіяних гострими предметами» (В. В. Козачок), «Судова експертиза харчових продуктів тваринного походження як засіб виявлення їх невідповідності нормативним документам у кримінальних провадженнях» (Козакова Н. О.).

Проведено дві Міжнародні науково-практичні й навчально-методичні конференції з міжнародною участю: «Проблеми, новітні здобутки, та перспективи розвитку ветеринарно-санітарної експертизи та судової ветеринарної медицини», присвячена 90-річчю з дня народження вченого-ветсанексперта Василя Петровича Образцова (14-15 травня 2014 року) та «Актуальні питання, новітні здобутки та перспективи розвитку гігієни і експертизи харчових продуктів та судової ветеринарної медицини», присвячена 140-річчю з дня народження вченого-ветсанексперта, професора Олексія Михайловича Петрова (14-15 вересня 2017 року).

Набуло подальшого розвитку питання щодо методології створення і використання комп'ютерних технологій для дослідження об'єктів тваринного походження за їх різних станів в судово-ветеринарній експертизі та для практичного використання в експертній практиці, уперше розроблено авторські комп'ютерні програми.

Вченими Харківської наукової судово-ветеринарної школи підготовлені й опубліковано 6 монографій, отримано 55 патентів на корисну модель, 12 Свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір. Також видано навчальні посібники: «Основи судової ветеринарії» (у співавторстві із вченими Одеського ДАУ) (2014), «Практика судово-ветеринарної експертизи» (2014), «Організаційні та процесуальні основи судово-ветеринарної експертизи в Україні» (2015), «Судово-ветеринарна експертиза пошкоджень, що виникають внаслідок дії на організм тварин патогенних фізичних чинників» (2015), «Судово-ветеринарна експертиза у випадках асфіксії» (2016), «Судово-ветеринарна танатологія» (2017), «Судово-ветеринарна танатологія» (2017), «Основи судово-ветеринарної експертизи трупів та живих тварин» (2019).

Практична реалізація наукових надбань у сфері судово-ветеринарної експертизи реалізована в Бюро судово-ветеринарних досліджень, яке було відкрите при Харківській державній зооветеринарній академії (нині ДБТУ), вперше в Україні, у 2014 році. Практичні послуги правоохоронним органам і судам зводились до проведення судово-

ветеринарних досліджень. У 2019 році за ініціативи Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» в системі судово-експертних установ Міністерства юстиції України започатковано нову експертну спеціальність 18.1 «Ветеринарні дослідження».

Нині вченими Харківської наукової судово-ветеринарної школи розроблено нові, удосконалено існуючі та адаптовано до експертної практики методики судово-ветеринарного дослідження, зокрема:

- «Методику судово-ветеринарного дослідження живої підекспертної тварини» (2023);

- «Методику судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва» (реєстраційний код в Реєстрі методик судових експертиз Міністерства юстиції України: 18.1.01) (2023);

- «Методику огляду трупа тварини на місці події чи на місці його виявлення». Запропоновано внести зміни до Кримінально-процесуального кодексу України, доповнивши його новою статтею 238¹ «Огляд трупа тварини» (2023);

- «Методику судово-ветеринарної експертизи трупів тварин» (реєстраційний код в Реєстрі методик судових експертиз Міністерства юстиції України: 18.1.02) (2023);

- «Методику судово-ветеринарної експертизи трупів тварин за їх різних станів та виду смерті» (2023);

методичні рекомендації:

- «Правила судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини» (2022);

- «Правила судово-ветеринарної експертизи трупів тварин» (2023);

- «Порядок вилучення об'єктів судово-ветеринарної експертизи з трупа тварини для лабораторних досліджень» (2021).

Зважаючи на те, що багато питань судово-ветеринарної експертизи нині перебувають в процесі розроблення й апробації, напрацювання вчених Харківської наукової судово-ветеринарної школи створили умови для розширення, поглиблення і суттєвого доповнення попередніх наукових надбань у цій сфері діяльності, які, безумовно, відобразилися на праксеології судово-ветеринарної експертизи в Україні.

З огляду на зазначене, проблеми теорії судово-ветеринарної експертизи, а також шляхи їх вирішення також були предметом досліджень вчених Харківської наукової судово-ветеринарної школи. У цьому аспекті є такі напрацювання:

- продемонстровано новітні досягнення в судово-ветеринарній експертизі тварин, постраждалих від жорстокого поводження, обґрунтовано перспективи її розвитку в Україні;

- сформульовано принципи судово-експертної діяльності в Україні та окреслено умови для їх реалізації у процесі судово-ветеринарних досліджень (2022);

- вперше сформульовано авторську дефініцію поняття «предмет судово-ветеринарної експертизи» та розкрито його значення в теорії і практиці судової експертизи (2022);

- з'ясовано сутність ідентифікаційних, діагностичних та ситуалогічних завдань судово-ветеринарної експертизи (2023);

- представлено питання, що ставляться в процесуальному документі суб'єктом призначення судово-ветеринарної експертизи трупа тварини, живої тварини, кормів і кормових добавок, дефектів надання ветеринарної допомоги, які вже внесені як доповнення до «Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки і призначення судових експертиз та експертних досліджень» для їх практичного використання правоохоронними органами (2019);

- аргументовано структуру висновку судово-ветеринарного експерта за результатами дослідження трупів тварин, а також живих тварин (2020, 2022);
- обґрунтоване застосування методів судової експертизи у судово-ветеринарних дослідженнях (2021);
- з'ясоване процесуальне значення етапів і стадій підготовки матеріалів для призначення та проведення судово-ветеринарної експертизи (2023);
- запропоноване вчення про стадійність експертного дослідження, окреслено функції окремих стадій: підготовчої, аналітичної, порівняльної та синтезуючої. Доведено, що черговість застосування стадій експертного дослідження в судово-ветеринарній експертизі дає змогу логічно правильно проаналізувати ознаки, виявлені в об'єкті дослідження і, на основі всебічного їх оцінювання, сформулювати судово-ветеринарний діагноз та заключні висновки (2022, 2023);
- обґрунтовано доктринальні засади інтеграції спеціальних ветеринарних знань у комплексні судово-експертні дослідження: ветеринарно-біологічні; ветеринарно-молекулярно-генетичні; ветеринарно-транспортно-трасологічні; ветеринарно-балістичні; екологічно-ветеринарні; ветеринарно-пожежо-технічні; ветеринарно-електротехнічні; ветеринарно-товарознавчі (2023);
- виокремлено особливості укладання окремих процесуальних документів щодо призначення та проведення судово-ветеринарної експертизи, зокрема, постанови слідчого чи прокурора, враховуючи особливості питань, що ставляться замовником експертизи на вирішення судовому експерту (2022);
- деталізовано алгоритми призначення судово-ветеринарної експертизи за отруєння тварин, а також обґрунтовано судово-ветеринарну діагностику смертельних отруєнь, зокрема, антикоагулянтними родентицидами (бромадіолоном, бродіфакумом), препаратами, що містять серцеві глікозиди, а також ізоніазидом (2022);
- обговорено судово-експертні випадки дослідження трупів тварин з ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження, порядок проведення судово-ветеринарної експертизи трупів тварин в секційній залі спеціалізованої експертної установи;
- вперше започатковано вчення про судового експерта як суб'єкта судово-ветеринарної експертизи у контексті новітнього законодавства України, запропоновано розширену дефініцію «судово-ветеринарний експерт», розкрито його процесуальний статус (2022, 2023); у зв'язку з цим запропоновано внести зміни в кодекси України: кримінальний процесуальний, цивільний процесуальний, господарський процесуальний, кодекс адміністративного судочинства, а також Закон України «Про судову експертизу» та «Інструкцію про призначення і проведення судових експертиз та експертних досліджень» такого характеру: систематизувати та концентрувати перелік прав, обов'язків та обмежень судового експерта у базовому законі України «Про судову експертизу», а відповідні статті процесуальних кодексів мають носити бланкетний характер, відсилаючи до норм базового закону, що дозволить забезпечити чіткість і зручність їх сприйняття та правозастосування (2023);
- зроблено акцент на навчальній компоненті «Судова ветеринарна медицина» для професійного формування лікарів ветеринарної медицини та розкрито її значення у системі підготовки судово-ветеринарних експертів у державних судово-експертних установах України (2023);
- розглянуто питання щодо атестації судово-ветеринарних експертів під час їх професійної підготовки у державних спеціалізованих експертних установах України. У зв'язку з цим запропоновано доповнити розділ IV Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію новими пунктами, зокрема щодо прав та обов'язків

особи, яка має намір отримати чи підтвердити кваліфікацію судового експерта під час атестації; проведення кваліфікаційного іспиту в усній та тестовій формах (2023);

- аргументовано судово-ветеринарний аспект дослідження, перевірки та оцінювання висновку експерта, у т. ч. в судовому засіданні (2024);

- деталізовано значення ілюстративного матеріалу у висновках судово-ветеринарних експертів для об'єктивізації та аргументації проведених досліджень (2023);

- запропоноване теоретико-практичне обґрунтування форм і напрямів реалізації експертної ініціативи під час проведення судово-ветеринарної експертизи (2023);

- з'ясовано феномен внутрішнього переконання судово-ветеринарного експерта (2023);

- перше у світовій практиці започатковано судово-ветеринарне вчення про *каліцтво тварин*, сформульоване авторське поняття «каліцтво тварин», виокремлені ознаки каліцтва та розроблена й обґрунтована його класифікація за дев'ятьма критеріями, а також окреслені анатомічні дефекти та стани підекспертної тварини, залежно від ступеня обмеження її життєдіяльності (2022);

- перше у світовій практиці започатковано судово-ветеринарне вчення про *ступені тяжкості шкоди*, заподіяної здоров'ю тварини (2021);

- узагальнена практика судово-ветеринарної експертизи живих тварин з ознаками каліцтва (2022);

- схарактеризовано танатогенез окремих видів та підвидів насильницької смерті, у т. ч. трупів тварин за різних станів (скелетованих, фрагментованих, біотрансформованих) (2022- 2024);

- виокремлено танатогномогічні ознаки і патоморфогенез окремих нозологій (системної гемостазопатії, кардіальної смерті, травматичної хвороби тощо), тривалості постмортального періоду (2023-2024) [7];

- апробовані цитоморфологічні методи для оцінки паренхіматозних органів трупів котів і собак у ранньому постмортальному періоді в аспекті судово-ветеринарної експертизи;

- запропоноване судово-експертне визначення дефектів надання ветеринарної допомоги та організації ветеринарно-санітарних заходів (2023);

- проаналізовано можливості судово-ветеринарної експертизи як нового виду судових експертиз у кримінальних провадженнях, розпочатих у зв'язку із екоцидом, незаконним полюванням, жорстоким поводженням із тваринами, масовою загибеллю бджіл, масовим мором тваринних гідробіонтів (2024);

- проілюстровано значення судово-ветеринарної експертизи у доказуванні та забезпеченні відшкодування шкоди, заподіяної веденням загарбницької війни російської федерації проти України (2024);

- проаналізовано вплив наукових розробок Харківської школи судово-ветеринарних експертів на перспективи удосконалення кримінального та адміністративного законодавства України щодо жорстокого поводження з тваринами. Запропоновано внести зміни в Закон України «Про судову експертизу», в статтю 299 Кримінального кодексу України виокремивши в ній 10 частин, а також в ст. 89 Кодексу України про адміністративні правопорушення – жорстоке поводження з тваринами (2023).

Отже, розвиток вченими Харківської наукової судово-ветеринарної школи нового різновиду судових експертиз – судово-ветеринарної експертизи сприяє позитивному вирішенню багатьох проблем, які виникають у правоохоронних органах та суду під час розслідування правопорушень проти життя і здоров'я тварин, збагачує новими

можливостями вітчизняну наукову та практичну судово-експертну діяльність, позитивно впливає на ефективність призначення й результативність проведення судово-ветеринарної експертизи, надання обґрунтованого й об'єктивного висновку експерта в категоричній формі, створює актуальні перспективи у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Сімакова-Єфремян Е. Б. Про необхідність удосконалення законодавства щодо здійснення судово-експертної діяльності в Україні. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2019. Вип. 19. С. 118–129. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.09.
2. Cooper J. E., Cooper M. Veterinary involvement in forensic medicine. Vet Rec. 2021. Vol. 189. Iss. 6. Pp. 249–250. DOI: 10.1002/vetr.1004.
3. Munro R. Viewpoint: Integrity and Limitations of Forensic Veterinary Evidence. J. Comp. Pathol. 2022. 199. Pp. 86–87. DOI: 10.1016/j.jcpa.2022.10.003.
4. Ключев О. М. Удосконалення експертного забезпечення правосуддя: теоретичні та організаційні аспекти. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2019. Вип. 19. С. 102—117. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.08/
5. Щербаковський М. Г., Куриленко Д. В. Обізнані особи у судочинстві України. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. праць. Харків: Право, 2019. Вип. 19. С. 143–157. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.011.
6. Яценко І. В. Правовий статус та гносеологічна характеристика об'єктів судово-ветеринарної експертизи. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2023. Вип. 2 (31). С. 63–102. DOI: 10.32353/khrife.2.2023.05.
7. Yatsenko I., Kazantsev R. Informativeness of postmortem dynamics of skeletal muscles of dog and cat corpses for forensic veterinary diagnosis of death due to acute hypoxia. Ukrainian Journal of Veterinary Sciences. 2024. Vol 15, № 1. Pp. 139-167. DOI: 10.31548/veterinary1.2024.139.